

BARTŁOMIEJ Z JASŁA — filozof i teolog, prof. uniwersytetów w Pradze i Krakowie, ur. ok. 1360 w Jaśle, zm. w 1407 w Krakowie.

Pochodził z rodziny mieszczańskiej zamieszkałej w Jaśle, skąd udał się zapewne przed 1380 na studia do Pragi, gdzie studiował filozofię na wydziale artium i tam uzyskał w 1382 stopień bakałarza, a w 1384 magistra artium. Po uzyskaniu magisterium rozpoczął wykłady na wydziale filozofii, a rok później promował swych pierwszych uczniów z nacji polskiej na bakałarzy artium. Jednym z nich był Maciej z Raciąża, którego B. w swej mowie rekomendacyjnej chwali za to, że zabiegał o to, aby zaprzyjaźnić się z filozofią i przez to wszedł na drogę prawdziwego szczęścia. Drugim promowanym również w 1385 na bakałarza artium w Pradze był uczeń B. — Mikołaj z Kurowa, późniejszy abp gnieźnieński.

Od 1385 B., będąc prof. na wydziale artium, studiował równocześnie prawo, ale nie uzyskał żadnego stopnia, chociaż wg świadectwa prof. i swego kolegi — Łukasza z Wielkiego Koźmina, B. posiadał w tej dziedzinie znaczną wiedzę. Mowy uniwersyteckie B., wygłaszane na wydziale artium Uniwersytetu Praskiego, są najstarszymi znanymi mowami głoszonymi przez mistrza Polaka. W wielu z tych mów B. zarówno w Pradze, jak i później w Krakowie nawoływał studentów do studiowania filozofii, w której widzi naczelną wiedzę obejmującą wszystkie sztuki i nauki, oraz upatruje w niej skuteczny oręż w walce z niewiedzą i ciemnotą. Promując na bakałarza w Pradze 29 IX 1389 Blizbora (późniejszego kanonika gnieźnieńskiego), B. zwraca się do niego z apelem, by przestrzegał wiedzy i cnót, bo to są prawdziwe dobra płynące ze skarbcza filozofii, które czynią ludzi bogatymi. Ta rekomendacja wygłoszona z okazji promocji Blizbora na bakałarza artium jest ostatnim śladem pobytu B. w Pradze, który ok. 1390 powrócił do kraju i z wielkim oddaniem zaangażował się w prace nad wznowieniem działalności Akademii Krakowskiej, odgrywając w nich zapewne znaczącą rolę, bo on właśnie przemawiał na posiedzeniu wznowionego jesienią 1390 Studium Generale. Od stycznia 1394 był rektorem szkoły kolegiackiej w Sandomierzu.

W 1399 udał się ponownie do Pragi na studia teologiczne, skąd wrócił do Krakowa w 1400/1401 z tytułem „baccalarius sacrae paginae”, musiał więc odbyć dwuletni kurs Biblii. W Krakowie brał udział w komisji, która pod przewodnictwem rektora Stanisława ze Skarbimierza przygotowywała statuty uniwersyteckie. Rozpoczęte w Pradze studia teologiczne kontynuował w Krakowie pod kierunkiem Jana Isnera. W 1404 rozpoczął wykłady *Sentencji* Piotra Lombarda, biorąc za podstawę wykładów komentarz Mensona Praskiego powstały w Pradze na podstawie pism augustianina Tomasza ze Strasburga. Miał także B. do dyspozycji obszerny komentarz Tomasza ze Strasburga, będącego pod wpływem św. Augustyna i Idziego Rzymianina. Po ukończeniu wykładów do wszystkich czterech ksiąg *Sentencji* Piotra Lombarda, B. spełniał wszystkie warunki, by otrzymać doktorat z teologii, co mogłoby mieć miejsce w 1406, gdyż miał już przygotowaną tzw. quaestio in aula, którą zwykle doktorant teologii wygłaszał na uroczystej promocji doktorskiej (prawdopodobnie śmierć B. przerwała te wszystkie zabiegi).

Cały, dość pokaźny dorobek naukowy B. rozproszony w różnych rękopisach znajdujących się dziś w BJ związany jest ściśle ze studiami i działalnością profesorską na uniwersytetach w Pradze i Krakowie. Ten swoisty dorobek two-

rzą: mowy promocyjne i wykłady wstępne wygłoszone na wydziale artium, kazania i mowy uniwersyteckie, kazania do kleru, traktat o ignorancji, rozmaite orzeczenia teologiczne, traktat *Ad celebrantes missam*, kilka pieśni łac. oraz komentarze do *Sentencji* Piotra Lombarda w postaci glosy. Do poł. XX w. twórczość B. była prawie nieznaną. Dopiero w latach sześćdziesiątych przełomowych odkryć dokonała M. Kowalczyk (kustosz w oddziale rps BJ), która ustalając autograf B. zidentyfikowała wiele jego utworów zachowanych jako anonimowe w kilkunastu rękopisach. Opracowując i analizując jego mowy udostępniła po raz pierwszy drukiem, podając w przypisach obszernie ich fragmenty. Są one ważnym źródłem do poznania historii Uniwersytetu Krakowskiego, zwł. próby jego odnowienia już w 1390, czyli 10 lat przed odnową z 1400. W dorobku B. szczególnie ważne są mowy uniwersyteckie, *Tractatus de ignorantia* (rps BJ 2192); *Ad celebrantes missam* (rps BJ 2210), dość obszerny komentarz w postaci glosy do *Sentencji* Piotra Lombarda (rps BJ 1752) oraz glosy do *Etyki nikomachejskiej* Arystotelesa z komentarzami Tomasza z Akwinu (rps BJ 501). W poglądach filozoficznych i teologicznych B. idzie za autorytetami *viae antiquae*, uzupełniając ich niekiedy poglądami autorów należących do *viae moderna*. Głównym kierunkiem jest dla B. augustynizm XIV-wieczny w wydaniu takich autorów, jak Tomasz ze Strasburga, Henryk z Gandawy czy Piotr z Tarantazji, a Idziego Rzymianina nazywa „doctor noster” i często się na niego powołuje. Cytuje także św. Tomasza z Akwinu, a jego komentarz do *Etyki* Arystotelesa wykorzystywał zapewne w swoich wykładach etyki, uzupełniając go niekiedy glosami z komentarzy Buridana i Alberta z Saksonii, zaś komentując *Sentencje* korzystał także z tekstów Grzegorza z Rimini i Henryka Tottinga z Oyty (przedstawicieli umiarkowanego nominalizmu). Poglądy etyczne B. można określić jako intelektualizm etyczny, ze względu na przywiązywanie wielkiej wagi do problematyki moralnej i znaczenia wiedzy dla moralności. Zagadnieniu wiedzy B. poświęcił wiele uwagi w mowach uniwersyteckich, podkreślając często, że wiedza jest koniecznym warunkiem etycznego życia, a jego traktat *De ignorantia* jest bardziej traktatem moralno-prawnym niż teoriopoznawczym.

Bibliografia: *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis pars prima. Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis*, Pr 1830, I 209, 219, 239; *Album seu matricula facultatis iuridicae Universitatis Pragensis*, II 1, Pr 1834, 97; Z. Budkowa, *Odnowienie Jagiellońskie Uniwersytetu Krakowskiego (1390–1414)*, w: *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364–1764*, Kr 1964, I 37–44; M. Kowalczyk, *Odnowienie Uniwersytetu Krakowskiego w świetle mów B. z Jasła*, *Małopolskie Studia Historyczne* 6 (1964) z. 3–4, 23–42; tenże, *Mowy uniwersyteckie B. z Jasła*, *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej* 15 (1964), 23–32; tenże, *B. z Jasła*, *MHFS* 5 (1965), 3–23; J. Zathy, *Biblioteka Jagiellońska w latach 1364–1492*, w: *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*, Kr 1966, I 64–66; M. Kowalczyk, *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV w.*, Wr 1970 (passim); M. Markowski, *FPS* 16–17; J. Drewnowski, *Dwa modele uczonego w twórczości pierwszych mistrzów Wszechnicy Krakowskiej. Próba analizy porównawczej poglądów B. z Jasła i Stanisława ze Skarbimierza*, *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej, seria A* (1983) z. 16, 3–71.

Kazimierz Wójcik